

**พุทธธรรมกับการสร้างสาธารณประโยชน์ในสังคมร่วมสมัย:
การบูรณาการหลักธรรมกับการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน**
**Buddhist Principles and The Promotion of Public Welfare in
Contemporary Society: An Integrative Approach to
Sustainable Social Development**

พระครูสุตรัตนาวิ¹, พระครูสุธีสารบัณฑิต² และ พระมหารักษ์ศักดิ์ ปณญาวุฑโฒ (บุญชัย)³
Phrakrusuttaratnavādi¹, PhrakruSudhisarabandit² and
Phramaha Raksak Puñḥavaḍḍhano (Boonchai)³

Received: 23 January 2026; Revised: 18 March 2026; Accepted: 20 March 2026

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์พุทธธรรมกับการสร้างสาธารณประโยชน์ในสังคมร่วมสมัย โดยมุ่งอธิบายบทบาทของพระพุทธศาสนา ในฐานะกรอบความคิดเชิงองค์รวมที่พัฒนามนุษย์และสังคมควบคู่กัน ผลการศึกษาพบว่า พุทธธรรมมีเป้าหมายสูงสุดในการลดทุกข์และสร้างประโยชน์สุขของส่วนรวม และสามารถประยุกต์เป็นกรอบการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองอย่างยั่งยืนได้อย่างเป็นระบบ มิได้จำกัดอยู่เพียงการปลูกฝังศีลธรรมส่วนบุคคล ซึ่งเห็นว่าพุทธธรรมวางฐานการสร้างสาธารณประโยชน์ ไว้ที่การพัฒนาคนจากภายในผ่านศีล สมาธิ และปัญญา ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อพฤติกรรมทางสังคม ศิลปะทำหน้าที่เป็นกลไกกำกับพฤติกรรมและลดความขัดแย้ง สมาธิช่วยเสริมสร้างเสถียรภาพทางจิตใจ ลดการครอบงำของตัณหา ขณะที่ปัญญาช่วยให้เข้าใจปัญหาสังคมตามเหตุปัจจัยและลดการยึดติดผลประโยชน์เฉพาะตน ในมิติสังคม หลักสังคหวัตถุ 4 สนับสนุนการอยู่ร่วมกันบนฐานความเกื้อกูลและการแบ่งปัน อันนำไปสู่การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและทุนทางสังคม ในมิติเศรษฐกิจ พุทธธรรมวิพากษ์กระบวนการพัฒนาที่ขับเคลื่อนด้วยความโลภ พร้อมเสนอแนวคิดเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธที่เน้นความพอประมาณและความรับผิดชอบต่อส่วนรวม ส่วนในมิติการเมืองและการปกครอง หลักทศพิธราชธรรมและธรรมาภิบาลเชิงพุทธ มุ่งกำกับการใช้อำนาจให้เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนบนฐานคุณธรรมและความยุติธรรม พุทธธรรมสามารถมองได้ว่า เป็นกรอบการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน ที่บูรณาการการพัฒนาภายในมนุษย์เข้ากับการปรับโครงสร้างทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองอย่างสมดุล ซึ่งเอื้อต่อการสร้างสาธารณประโยชน์และการพัฒนาสังคมร่วมสมัยอย่างมีมนุษยธรรมและยั่งยืน

^{1 2 3} มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น; Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Khon Kaen Campus
Corresponding Author, E-mail: 6805105040@mcu.ac.th

คำสำคัญ: พุทธธรรม; สาธารณประโยชน์; การพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน; พุทธจริยศาสตร์;
สังคหวัตถุ 4

Abstract

This study analyzes Buddhist principles in relation to the creation of public welfare in contemporary society, viewing Buddhism as a holistic framework for integrated human and social development. The findings indicate that Buddhism places the alleviation of suffering and the promotion of collective well-being as its ultimate goal and can be systematically applied to sustainable social, economic, and political development beyond individual moral cultivation. The study reveals that Buddhist principles establish the foundation of public welfare through inner human development based on morality (*sīla*), mental cultivation (*samādhī*), and wisdom (*paññā*), which directly shape social behavior. Morality functions as a mechanism for regulating conduct and reducing conflict, mental cultivation enhances psychological stability and limits the influence of craving, while wisdom enables an understanding of social problems through causal reasoning and reduces attachment to self-centered interests. In the social dimension, the Four Principles of Social Solidarity (*Saṅgahavatthu IV*) promote coexistence grounded in generosity and mutual support, strengthening communities and social capital. In the economic dimension, Buddhism critiques development paradigms driven by greed and excessive consumption and proposes a Buddhist economic perspective emphasizing moderation, rationality, and collective responsibility. In the political dimension, the Ten Royal Virtues (*Dasa-rājadhamma*) and Buddhist governance principles highlight the ethical use of power for public welfare, guided by justice and accountability. In conclusion, Buddhist principles can be understood as a sustainable development framework that integrates inner human transformation with balanced social, economic, and political structures, contributing to public welfare and humane development in contemporary society.

Keywords: Buddhist Principles; Public Welfare; Sustainable Social Development;
Buddhist Ethics; *Saṅgahavatthu IV*

บทนำ

สังคมร่วมสมัย อยู่ภายใต้กระแสการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างที่ซับซ้อน และทวีความรุนแรงยิ่งขึ้น ทั้งในมิติทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม อันเป็นผลจากกระบวนการพัฒนาที่ให้ความสำคัญกับความเจริญทางวัตถุ เทคโนโลยี และประสิทธิภาพเชิงระบบเป็นหลัก ขณะเดียวกันกลับลดทอนคุณค่าของมิติทางจิตใจ คุณธรรม และจริยธรรมของมนุษย์ลงอย่างมีนัยสำคัญ ส่งผลให้เกิดปรากฏการณ์ความเหลื่อมล้ำทางสังคม ความขัดแย้งเชิงโครงสร้าง การเสื่อมถอยของความสัมพันธ์ทางสังคม ตลอดจนวิกฤตคุณค่าและความหมายของชีวิต ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงข้อจำกัดของแนวคิดการพัฒนา ที่ขาดฐานจริยธรรมและปัญญารากฐาน (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2561) ในบริบทดังกล่าว แนวคิดเรื่องสาธารณประโยชน์ มิได้หมายถึงเพียงการจัดสรรทรัพยากร หรือการดำเนินกิจกรรมเพื่อประโยชน์ส่วนรวมในเชิงวัตถุเท่านั้น หากยังครอบคลุมถึงการพัฒนามนุษย์ให้มีจิตสำนึกสาธารณะ มีความรับผิดชอบต่ผู้อื่น และสามารถอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างเกื้อกูลและสมดุล การสร้างสาธารณประโยชน์จึงจำเป็นต้องอาศัยกรอบคุณค่าและหลักการทางจริยธรรมที่มั่นคง เพื่อทำหน้าที่เป็นฐานรองรับการพัฒนาสังคมในระยะยาว (สมภาร พรหมทา), 2559)

พระพุทธศาสนาในฐานะระบบความคิดเชิงองค์รวม (Holistic System) มิได้จำกัดขอบเขตการอธิบายอยู่เพียงการแสวงหาความหลุดพ้นเฉพาะตน หากยังเป็นศาสตร์แห่งการพัฒนามนุษย์ และสังคมอย่างบูรณาการ โดยมี “พุทธธรรม” เป็นแกนกลางในการอธิบายความจริงของชีวิต กำหนดกรอบจริยธรรม และชี้แนวทางการดำเนินชีวิตที่สอดคล้องกับกฎแห่งเหตุและผล พุทธธรรมจึงมีสถานะเป็นทั้งหลักการเชิงอภิปราย จริยศาสตร์ และปฏิบัติศาสตร์ ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้เป็นฐานคิดในการจัดระเบียบสังคม และการสร้างสาธารณประโยชน์ได้อย่างเป็นระบบ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2560) หลักธรรมสำคัญในพระพุทธศาสนา เช่น หลักสังคหวัตถุ 4 ในฐานะหลักการสงเคราะห์และยึดเหนี่ยวสังคม ล้วนมีศักยภาพในการนำมาใช้เป็นกลไกเชิงจริยธรรมสำหรับการสร้างสาธารณประโยชน์ โดยเฉพาะสังคหวัตถุ 4 ซึ่งประกอบด้วย ทาน ปิยวาจา อตถจริยา และสมานัตตตา สามารถอธิบายได้ว่า เป็นหลักการพื้นฐานของการสร้างความไว้วางใจ ความร่วมมือ และความเป็นปึกแผ่นในสังคม อันเป็นเงื่อนไขสำคัญของการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2558) เมื่อพิจารณาในเชิงพุทธจริยศาสตร์ จะเห็นได้ว่า การสร้างสาธารณประโยชน์ตามแนวพุทธ มิได้แยกขาดจากการพัฒนาจิตใจของผู้ให้ หากเป็นกระบวนการพัฒนาทั้ง “ภายนอก” และ “ภายใน” ไปพร้อมกัน (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2562)

ในมิติของการพัฒนาสังคมร่วมสมัย แนวคิดเรื่องความยั่งยืน (Sustainability) มิได้หมายถึงเพียงความสามารถในการดำรงอยู่ของระบบเศรษฐกิจ หรือทรัพยากรธรรมชาติเท่านั้น หากยังรวมถึงความยั่งยืนทางคุณธรรม คุณค่า และปัญญาของมนุษย์ ซึ่งสอดคล้องโดยตรงกับเป้าหมายของพุทธธรรมที่มุ่งพัฒนาชีวิตอย่างสมดุลในทุกมิติ การบูรณาการพุทธธรรมเข้ากับการสร้างสาธารณ

ประโยชน์ จึงเป็นการยกระดับการพัฒนาสังคมจากระดับเชิงเทคนิคไปสู่ระดับเชิงคุณค่า อันจะนำไปสู่ความมั่นคงและความยั่งยืนอย่างแท้จริง (พระมหาหรรษา ธมฺหาโส, 2565)

ดังนั้น บทความนี้ จึงมุ่งศึกษาวิเคราะห์พุทธธรรมในฐานะกรอบแนวคิดเชิงจริยธรรมและเชิงปัญญา สำหรับการสร้างสาธารณประโยชน์ในสังคมร่วมสมัย โดยเน้นการบูรณาการหลักธรรมเข้ากับกระบวนการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน เพื่อเสนอองค์ความรู้ที่สามารถประยุกต์ใช้ได้ ทั้งในระดับนโยบาย ระดับองค์กรทางสังคม และระดับชุมชน อันจะนำไปสู่การพัฒนาสังคมที่เกื้อกูลต่อมนุษย์และสรรพสิ่งอย่างสมดุล ตามแนวทางแห่งพุทธปัญญา

เนื้อเรื่อง

1. แนวคิดเรื่องสาธารณประโยชน์

แนวคิดเรื่องสาธารณประโยชน์ (Public Benefit หรือ Public Good) เป็นแนวคิดแกนกลางที่มีความสำคัญต่อการทำความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกบุคคล สังคม และโครงสร้างการพัฒนาในทุกระดับ ทั้งในเชิงปรัชญา จริยศาสตร์ นโยบายสาธารณะ และการปฏิบัติทางสังคม โดยเฉพาะในบริบทสังคมร่วมสมัยที่เผชิญกับความซับซ้อนของปัญหาเชิงโครงสร้าง อาทิ ความเหลื่อมล้ำ ความยากจน ความเปราะบางทางสังคม และวิกฤตคุณค่าของมนุษย์ แนวคิดสาธารณประโยชน์ จึงมิได้เป็นเพียงแนวคิดเชิงเทคนิคหรือเชิงนโยบาย หากแต่เป็นกรอบคุณค่าที่ใช้กำกับทิศทางการพัฒนาสังคมโดยรวม (สมภาร พรหมทา, 2559)

ในทางทฤษฎี สาธารณประโยชน์สามารถอธิบายได้ในฐานะผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นแก่ส่วนรวมของสังคม โดยมีได้จำกัดอยู่ที่กลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง และไม่สามารถผูกขาดเป็นกรรมสิทธิ์เฉพาะบุคคลได้ อย่างไรก็ตาม ในมิติทางปรัชญาสังคม แนวคิดสาธารณประโยชน์มิได้หมายถึงเพียงผลลัพธ์เชิงวัตถุหรือทรัพยากรสาธารณะเท่านั้น หากยังครอบคลุมถึงคุณค่าทางศีลธรรม ความยุติธรรม ความไว้วางใจ และความเป็นปึกแผ่นของสังคม ซึ่งทำหน้าที่เป็นเงื่อนไขพื้นฐานของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2561) เมื่อพิจารณาในเชิงโครงสร้าง แนวคิดสาธารณประโยชน์ ตั้งอยู่บนฐานของการยอมรับธรรมชาติของมนุษย์ในฐานะสัตว์สังคม ที่ต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน การแสวงหาประโยชน์ส่วนตนโดยไม่คำนึงถึงผลกระทบต่อผู้อื่น ย่อมนำไปสู่ความขัดแย้ง การแตกแยก และความเสื่อมถอยของระบบสังคม ด้วยเหตุนี้ สาธารณประโยชน์จึงทำหน้าที่เป็นหลักการถ่วงดุลระหว่างปัจเจกนิยม และส่วนรวม เพื่อรักษาความสมดุลของสังคมในระยะยาว (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2558)

ในบริบทของพระพุทธศาสนา แนวคิดเรื่องสาธารณประโยชน์ มีรากฐานเชิงลึกอยู่ในพุทธธรรมซึ่งมองมนุษย์และสังคมในลักษณะของความสัมพันธ์เชิงเหตุปัจจัย (ปฏิจจสมุปบาท) กล่าวคือชีวิตของมนุษย์มิได้ดำรงอยู่อย่างโดดเดี่ยว หากเชื่อมโยงสัมพันธ์กับผู้อื่นและสิ่งแวดล้อมอย่างแยกไม่ออก ดังนั้น การกระทำใด ๆ ของปัจเจกย่อมส่งผลกระทบต่อสังคมโดยรวม การสร้างสาธารณประโยชน์ จึงเป็นทั้งผลลัพธ์ของการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง และเป็นเงื่อนไขเกื้อหนุนต่อความผาสุกของสังคม (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2560) พุทธธรรมมิได้ส่งเสริมการแสวงหาความหลุด

พันในลักษณะที่ตัดขาดจากสังคม หากมุ่งพัฒนามนุษย์ให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีปัญญาและเมตตา ดังปรากฏในพุทธพจน์ที่เน้นการบำเพ็ญตนเพื่อประโยชน์ตน ประโยชน์ผู้อื่น และประโยชน์ทั้งสองฝ่าย ซึ่งสะท้อนอุดมคติของการพัฒนามนุษย์ที่ไม่แยกขาด ระหว่างมิติส่วนตนและมิติสาธารณะ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2562)

หลักธรรมที่สะท้อนแนวคิดสาธารณประโยชน์อย่างเป็นรูปธรรม ได้แก่ หลักสังคหวัตถุ 4 ซึ่งประกอบด้วย ทาน ปิยวาจา อตถจริยา และสมานัตตตา หลักธรรมชุดนี้ ถือเป็นกลไกทางจริยธรรมในการยึดเหนี่ยวสังคม โดยชี้ให้เห็นว่า การสร้างสาธารณประโยชน์มิใช่เพียงการให้ทรัพยากรวัตถุ หากยังรวมถึงการสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ การกระทำตนให้เกิดประโยชน์ และการวางตนอย่างเสมอภาคต่อผู้อื่น อันเป็นรากฐานของความร่วมมือและความไว้วางใจในสังคม (พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, 2564) นอกจากนี้ หลักพรหมวิหาร 4 ยังทำหน้าที่เป็นฐานคุณธรรมภายในของการสร้างสาธารณประโยชน์ โดยหล่อหลอมจิตใจให้ประกอบด้วยเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ซึ่งช่วยให้การดำเนินงานเพื่อส่วนรวม มิได้เป็นเพียงการปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่เชิงโครงสร้าง หากเป็นการกระทำที่เกิดจากจิตสำนึกทางศีลธรรม และความเข้าใจในคุณค่าของมนุษย์อย่างแท้จริง ในเชิงพุทธจริยศาสตร์ การสร้างสาธารณประโยชน์ จึงเป็นกระบวนการพัฒนาจิตใจของผู้ให้ควบคู่ไปกับการพัฒนาสังคม (สมภาร พรหมทา), 2559) เมื่อพิจารณาแนวคิดสาธารณประโยชน์ ในบริบทสังคมร่วมสมัย จะเห็นได้ว่า แนวคิดดังกล่าวมีความสอดคล้องอย่างลึกซึ้งกับแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งมุ่งเน้นการพัฒนาที่ไม่เบียดเบียนตนเอง ผู้อื่น และสิ่งแวดล้อม พุทธธรรมสามารถทำหน้าที่เป็นฐานคิดเชิงคุณค่าในการกำกับทิศทางการสร้างสาธารณประโยชน์ ให้พ้นจากการมุ่งผลสัมฤทธิ์เชิงปริมาณหรือเชิงวัตถุเพียงอย่างเดียว และยกระดับไปสู่การพัฒนามนุษย์อย่างสมดุลทั้งด้านกาย ใจ สังคม และปัญญา (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2562)

กล่าวโดยสรุป แนวคิดเรื่องสาธารณประโยชน์ตามกรอบพุทธธรรม มิได้เป็นเพียงแนวคิดเชิงสังคมสงเคราะห์หรือการพัฒนาชุมชนในเชิงปฏิบัติ หากเป็นหลักการเชิงจริยธรรมและเชิงปัญญาที่มีสถานะเป็นแกนกลางของการพัฒนาสังคม โดยมุ่งหล่อหลอมมนุษย์ให้ดำรงชีวิตอย่างมีความหมาย รับผิดชอบ และเกื้อกูลต่อส่วนรวม อันจะนำไปสู่การสร้างสังคมที่มั่นคง เป็นธรรม และยั่งยืนตามแนวทางแห่งพุทธปัญญาอย่างแท้จริง

2. หลักพุทธธรรมกับการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน

การพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน เป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นท่ามกลางวิกฤตการพัฒนาของโลกสมัยใหม่ ซึ่งเน้นความเจริญทางวัตถุและเศรษฐกิจเป็นศูนย์กลาง จนก่อให้เกิดปัญหาความเหลื่อมล้ำ การทำลายสิ่งแวดล้อม และความเสื่อมถอยของคุณค่าทางจิตใจของมนุษย์ แม้แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนในระดับสากลจะพยายามบูรณาการมิติทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมเข้าด้วยกัน แต่ในเชิงลึกยังขาดฐานคิดด้านจริยธรรมและการพัฒนาจิตใจของมนุษย์อย่างเป็นระบบ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2561) ด้วยเหตุนี้ หลักพุทธธรรมจึงมีบทบาทสำคัญในการเติมเต็มมิติภายในของมนุษย์ ให้แก่กระบวนการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน พระพุทธศาสนาเป็นระบบความคิดเชิงองค์รวมที่มองมนุษย์ สังคม และธรรมชาติในลักษณะของความสัมพันธ์เชิงเหตุปัจจัย (ปฏิจางสมุพบาท)

กล่าวคือ ปัญหาทางสังคมมิได้เกิดขึ้นอย่างโดดเดี่ยว หากเป็นผลจากโครงสร้างความคิด ค่านิยม และพฤติกรรมของมนุษย์ในระดับปัจเจกและระดับสังคม การพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืนตามแนวพุทธ จึงมิใช่เพียงการแก้ไขปัญหาที่ปลายเหตุ หากต้องย้อนกลับไปพัฒนามนุษย์ในระดับจิตสำนึกและปัญญา เพื่อให้สามารถเข้าใจและปรับเปลี่ยนเหตุปัจจัยของปัญหาได้อย่างแท้จริง (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2560)

นอกจากนี้ หลักพรหมวิหาร 4 ได้แก่ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ยังทำหน้าที่เป็นฐานคุณธรรมภายในที่สำคัญของการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน โดยช่วยเหลือหล่อหลอมจิตใจของมนุษย์ให้ลดแรงผลักดันจากความเห็นแก่ตัว และเพิ่มความตระหนักรู้ต่อคุณค่าของผู้อื่นและสรรพสิ่ง ในเชิงพุทธจริยศาสตร์ พรหมวิหาร 4 เป็นกลไกภายในที่ช่วยให้การพัฒนาสังคม มิได้กลายเป็นกระบวนการเอารัดเอาเปรียบหรือการใช้อำนาจเหนือผู้อื่น หากเป็นการพัฒนาที่ตั้งอยู่บนฐานของความเมตตาและความเป็นธรรม (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2562) ในมิติของโครงสร้างสังคม หลักสังคหวัตถุ 4 ได้แก่ ทาน ปิยวาจา อตถจริยา และสมานัตตตา สามารถนำมาใช้เป็นกรอบจริยธรรมในการสร้างความร่วมมือ ความไว้วางใจ และความเป็นปึกแผ่นในสังคม ซึ่งเป็นเงื่อนไขพื้นฐานของความยั่งยืนทางสังคม การพัฒนาที่เน้นเพียงตัวชี้วัดเชิงเศรษฐกิจ โดยไม่คำนึงถึงคุณภาพของความสัมพันธ์ทางสังคม ย่อมนำไปสู่ความเปราะบางและความขัดแย้งในระยะยาว (พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, 2564)

เมื่อพิจารณาในภาพรวม หลักพุทธธรรมมิได้ขัดแย้งกับแนวคิดการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน หากกลับช่วยยกระดับแนวคิดดังกล่าว จากกรอบเชิงเทคนิคไปสู่กรอบเชิงคุณค่า และเชิงปัญญา การบูรณาการหลักพุทธธรรมเข้ากับการพัฒนาสังคม จึงเป็นการสร้างสมดุลระหว่างมิติภายนอกและมิติภายในของมนุษย์ อันจะนำไปสู่การพัฒนาที่ไม่เพียงตอบสนองความต้องการทางวัตถุ หากยังส่งเสริมความงอกงามทางจิตใจ คุณธรรม และปัญญาอย่างยั่งยืน

กล่าวโดยสรุป หลักพุทธธรรมกับการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน มีความสัมพันธ์กันในเชิงเกื้อหนุนและเสริมพลัง โดยพุทธธรรมทำหน้าที่เป็นฐานคิดเชิงจริยธรรมและเชิงปัญญา ที่ช่วยกำกับทิศทางการพัฒนาให้เป็นไปเพื่อประโยชน์สุข ของมนุษย์และสรรพสิ่งอย่างแท้จริง การพัฒนาสังคมตามแนวพุทธ จึงมิใช่เพียงการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างภายนอก หากเป็นการพัฒนามนุษย์จากภายในสู่ภายนอกอย่างเป็นระบบ อันจะนำไปสู่ความมั่นคงและความยั่งยืนของสังคมในระยะยาว

3. พุทธธรรมกับการสร้างสาธารณประโยชน์ในสังคมร่วมสมัย ; การบูรณาการหลักธรรมกับการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน

1. สาธารณประโยชน์ในฐานะกรอบคิดของพระพุทธศาสนา

ในบริบทของพระพุทธศาสนา แนวคิดเรื่อง “สาธารณประโยชน์” มิได้ถูกจำกัดความอยู่เพียงในกรอบของผลประโยชน์ส่วนรวมเชิงวัตถุ หรือการจัดสรรทรัพยากรเพื่อสังคม หากแต่เป็นแนวคิดเชิงคุณค่า (Value-based Concept) ที่ตั้งอยู่บนฐานของการลดทุกข์และการเกื้อหนุนการพัฒนาศักยภาพของสรรพชีวิตอย่างรอบด้าน ทั้งในมิติทางกาย จิตใจ ปัญญา และสังคมการสร้าง

สาธารณประโยชน์ตามแนวพุทธจึงเป็นทั้งเป้าหมาย และกระบวนการที่ต้องอาศัยการพัฒนามนุษย์ควบคู่ไปกับการพัฒนาโครงสร้างทางสังคม (สมภาร พรหมทา), 2559)

พระพุทธศาสนา มองมนุษย์ในฐานะสัตว์สังคม ที่ดำรงอยู่ภายใต้เครือข่ายความสัมพันธ์เชิงเหตุปัจจัย (อิทัปปิจจยตา) กล่าวคือ ความสุขหรือความทุกข์ของบุคคลหนึ่งย่อมสัมพันธ์กับสภาพสังคมโดยรวม การแสวงหาประโยชน์ส่วนตนโดยละเลยผลกระทบต่อผู้อื่น จึงเป็นเหตุแห่งทุกข์ในระยะยาว ด้วยเหตุนี้ แนวคิดสาธารณประโยชน์ในพุทธศาสนา จึงมีลักษณะเป็นจริยศาสตร์เชิงสัมพันธ์ (Relational Ethics) ที่เน้นความรับผิดชอบร่วมกันของสมาชิกในสังคม การพัฒนาที่แท้จริงต้องเป็นการพัฒนา ที่ทำให้มนุษย์มีคุณภาพทั้งในด้านความรู้ ความสามารถ และคุณธรรม หากการพัฒนาใดสร้างความมั่งคั่งทางวัตถุ แต่ทำให้มนุษย์ตกอยู่ภายใต้อำนาจของความโลภและการแข่งขันอย่างรุนแรง การพัฒนานั้น ย่อมก่อให้เกิดปัญหาสังคมรูปแบบใหม่ที่ซับซ้อนยิ่งกว่าเดิม ดังนั้น สาธารณประโยชน์ตามแนวพุทธ จึงเป็นผลลัพธ์ของการพัฒนามนุษย์อย่างเป็นองค์รวม มิใช่เพียงผลพลอยได้จากการเติบโตทางเศรษฐกิจ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2560)

2. พุทธธรรมกับการสร้างสาธารณประโยชน์ในมิติสังคม (การพัฒนาความสัมพันธ์และทุนทางศีลธรรม)

ในมิติสังคม พุทธธรรมมุ่งเน้นการสร้างสังคมเกื้อกูลที่สมาชิก สามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติภายใต้ความแตกต่างทางฐานะ ความคิด และวัฒนธรรม หลักสังคหวัตถุ 4 ได้แก่ ทาน ปิยวาจา อตถจริยา และสมานัตตตา ทำหน้าที่เป็นโครงสร้างเชิงจริยธรรมในการเชื่อมโยงปัจเจกบุคคลเข้ากับสังคมโดยรวม (พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, 2564)

ทาน ในมิติสังคมมิได้หมายถึงการให้ทรัพย์สินเท่านั้น หากแต่ครอบคลุมถึงการให้โอกาสทางการศึกษา การให้ความรู้ การให้ความคุ้มครอง และการยอมรับศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้อื่น การให้ในลักษณะนี้ช่วยลดความเหลื่อมล้ำเชิงโครงสร้าง และสร้างทุนทางสังคม (Social Capital) ที่เอื้อต่อการพัฒนาระยะยาว (พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, 2564)

ปิยวาจา ทำหน้าที่เป็นเครื่องมือสำคัญในการลดความรุนแรงเชิงวาทกรรม ซึ่งเป็นปัญหาสำคัญของสังคมร่วมสมัยที่เต็มไปด้วยความขัดแย้งทางความคิดและอุดมการณ์ การสื่อสารอย่างมีเมตตาและเคารพซึ่งกันและกันช่วยสร้างพื้นที่ทางสังคมที่เอื้อต่อการแก้ไขปัญหาาร่วมกันอย่างสันติ

อตถจริยา สะท้อนถึงการลงมือปฏิบัติเพื่อประโยชน์ของผู้อื่นอย่างเป็นรูปธรรม มิใช่เพียงการแสดงออกเชิงสัญลักษณ์ หลักธรรมข้อนี้มีนัยสำคัญต่อการดำเนินงานสาธารณประโยชน์ในระดับชุมชนและองค์กร เพราะเน้นการทำงานเชิงรุกและการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง

สมานัตตตา เป็นหลักธรรมที่ช่วยลดช่องว่างเชิงอำนาจและสถานะทางสังคม โดยส่งเสริมความเสมอภาคในเชิงคุณค่า ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญของความยั่งยืนทางสังคม (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2560)

3. พุทธธรรมกับการสร้างสาธารณประโยชน์ในมิติเศรษฐกิจ (เศรษฐศาสตร์เชิงคุณธรรม)

ในมิติเศรษฐกิจ พระพุทธศาสนาเสนอกรอบคิดที่เรียกว่า “เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ” ซึ่งมุ่งปรับเปลี่ยนฐานคิดจากการสะสมและการบริโภคอย่างไร้ขอบเขต ไปสู่การใช้ทรัพยากรอย่างรู้คุณค่าและพอประมาณ หลักมัชฌิมาปฏิปทาและสันโดษ ทำหน้าที่เป็นกลไกควบคุมความต้องการที่เกินจำเป็น ซึ่งเป็นรากเหง้าของวิกฤตเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมในโลกปัจจุบัน (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2557) เศรษฐกิจควรทำหน้าที่รับใช้ชีวิต มิใช่กำหนดทิศทางชีวิต หากสังคมยกความมั่งคั่งทางวัตถุเป็นเป้าหมายสูงสุด ย่อมนำไปสู่การแข่งขัน การเอารัดเอาเปรียบ และการทำลายทรัพยากรธรรมชาติในระยะยาว การสร้างสาธารณประโยชน์ในมิติเศรษฐกิจตามแนวพุทธ จึงต้องมุ่งสร้างระบบเศรษฐกิจที่เกื้อหนุนชีวิต สังคม และสิ่งแวดล้อมไปพร้อมกัน โดยเฉพาะการชี้ให้เห็นว่า “ตัณหา” และ “อวิชชา” เป็นเหตุแห่งการบริโภคเกินจำเป็น ขณะที่มรรคมีองค์ 8 โดยเฉพาะสัมมาอาชีวะและสัมมาวาယามะ เป็นแนวทางปฏิบัติในการออกแบบนโยบายเศรษฐกิจที่มีความรับผิดชอบต่อสังคม (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2558)

4. พุทธธรรมกับการสร้างสาธารณประโยชน์ในมิติการเมืองและการปกครอง (จริยธรรมของอำนาจ)

ในมิติการเมือง พุทธธรรมให้ความสำคัญกับ “คุณธรรมของผู้ใช้อำนาจ” มากกว่ารูปแบบของระบบการปกครอง หลักทศพิธราชธรรมทำหน้าที่เป็นกรอบจริยธรรมในการใช้อำนาจรัฐเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน โดยเน้นความเสียสละ ความซื่อสัตย์ ความอดทน และความยุติธรรม (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2556) การเมืองตามแนวพุทธมิใช่สนามแห่งการแข่งขันเพื่ออำนาจ หากแต่เป็นกระบวนการจัดการทุกข์ของสังคมโดยรวม หลักธรรมมาภิบาลในสังคมร่วมสมัย เช่น ความโปร่งใส ความรับผิดชอบ และการมีส่วนร่วมของประชาชน สามารถบูรณาการเข้ากับพุทธธรรมได้อย่างสอดคล้อง โดยทำให้การใช้อำนาจรัฐตั้งอยู่บนฐานของคุณธรรมและความชอบธรรมเชิงจริยธรรม (พระมหาสุรศักดิ์ ธีรปญฺโญ, 2563)

จะเห็นได้ว่า พุทธธรรมมิได้เป็นเพียงหลักคำสอนเชิงจริยธรรมส่วนบุคคล หากแต่เป็นกรอบคิดเชิงระบบ ที่สามารถบูรณาการเข้ากับการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืนได้ในทุกมิติ การสร้างสาธารณประโยชน์ตามแนวพระพุทธศาสนา จึงเป็นกระบวนการพัฒนาที่เริ่มจากการพัฒนาจิตใจ และปัญญาของมนุษย์ แล้วขยายผลไปสู่การพัฒนาโครงสร้างทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองอย่างสมดุลและยั่งยืน

สรุป

จากการศึกษาพุทธธรรมกับการสร้างสาธารณประโยชน์ในสังคมร่วมสมัย พบว่าพระพุทธศาสนาเป็นระบบความคิดเชิงองค์รวม ที่มุ่งพัฒนามนุษย์และสังคมควบคู่กัน โดยมีการลดทุกข์ และการสร้างประโยชน์สุขของส่วนรวมเป็นเป้าหมายสูงสุด พุทธธรรมมิได้จำกัดบทบาทอยู่เพียงการปลูกฝังศีลธรรมส่วนบุคคล หากแต่สามารถประยุกต์เป็นกรอบการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ

และการเมืองอย่างยั่งยืน ได้อย่างเป็นระบบพุทธธรรมวางฐานการสร้างสาธารณประโยชน์ไว้ที่การพัฒนามนุษย์จากภายในผ่านศีล สมาธิ และปัญญา ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อพฤติกรรมทางสังคม ศีลทำหน้าที่เป็นกลไกกำกับพฤติกรรม ลดความขัดแย้งและความรุนแรง สมาธิช่วยเสริมสร้างเสถียรภาพทางจิตใจ ทำให้บุคคลไม่ตกเป็นทาสของต้นเหตุ ขณะที่ปัญญาช่วยให้สามารถเข้าใจปัญหาสังคมตามเหตุปัจจัย และลดการยึดติดผลประโยชน์เฉพาะตน

ในมิติสังคม หลักสังคหวัตถุ 4 สะท้อนแนวคิดการอยู่ร่วมกันบนฐานความเกื้อกูลและการแบ่งปัน ซึ่งมีบทบาทสำคัญต่อการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและทุนทางสังคม พุทธธรรมจึงทำหน้าที่เป็นกลไกทางจริยธรรม ที่ช่วยคลี่คลายความแตกต่างและความขัดแย้งด้วยสันติวิธี มากกว่าการใช้อำนาจหรือมาตรการบังคับ

ในมิติเศรษฐกิจ พุทธธรรมวิพากษ์กระบวนการพัฒนาที่ขับเคลื่อนด้วยความโลภและการบริโภคเกินจำเป็น พร้อมเสนอแนวคิดเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธที่เน้นความพอประมาณ ความมีเหตุผล และความรับผิดชอบต่อส่วนรวม การพัฒนาเศรษฐกิจตามกรอบพุทธธรรม จึงมุ่งยกระดับคุณภาพชีวิตและความมั่นคงทางสังคม มากกว่าการมุ่งเติบโตทางตัวเลขทางเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว

ในมิติการเมืองและการปกครอง หลักทศพิธราชธรรมและธรรมาภิบาลเชิงพุทธ เน้นการใช้อำนาจเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนเป็นศูนย์กลาง โดยกำหนดกรอบการใช้อำนาจด้วยคุณธรรม ความยุติธรรม และความรับผิดชอบต่อสังคม มิใช่ผลประโยชน์ของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง

โดยสรุป พุทธธรรมสามารถมองได้ว่า เป็นกรอบการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืนที่เชื่อมโยงการพัฒนาภายในมนุษย์เข้ากับการปรับโครงสร้างสังคมอย่างสมดุล การสร้างสาธารณประโยชน์ตามแนวพุทธจึงมิใช่เพียงการดำเนินกิจกรรมเพื่อสังคม หากแต่เป็นกระบวนการหล่อหลอมจิตสำนึก คุณธรรม และปัญญา ควบคู่กับการออกแบบระบบสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองที่เอื้อต่อความดีงามในระยะยาว ซึ่งสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาสังคมร่วมสมัยอย่างมีมนุษยธรรมและสมดุล

ภาพ 1 พุทธธรรมกับการสร้างสาธารณประโยชน์ในสังคมร่วมสมัย

องค์ความรู้ใหม่

พุทธธรรม วางรากฐานของการสร้างสาธารณประโยชน์ที่การพัฒนามนุษย์จากภายในผ่านหลัก ศีล สมาธิ และปัญญา ซึ่งช่วยกำกับพฤติกรรม สร้างเสถียรภาพทางจิตใจ และก่อให้เกิดความเข้าใจปัญหาสังคมตามเหตุปัจจัย ในมิติทางสังคม หลัก สังคหวัตถุ 4 ส่งเสริมความเอื้อเพื่อเกื้อกูลและความสามัคคีของชุมชน ในมิติทางเศรษฐกิจ แนวคิดเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธเน้นความพอประมาณและความรับผิดชอบต่อส่วนรวม ส่วนในมิติการเมือง หลัก ทศพิธราชธรรม และธรรมาภิบาลเชิงพุทธเน้นการใช้อำนาจเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนโดยสรุป พุทธธรรมเป็นกรอบแนวคิดในการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืนที่เชื่อมโยงการพัฒนาจิตใจของมนุษย์กับการสร้างระบบสังคมที่เกื้อกูลต่อความดีงามและสาธารณประโยชน์ของส่วนรวม

ภาพ 2 องค์ความรู้ที่ได้รับ

เอกสารอ้างอิง

- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2558). *นิติศาสตร์แนวพุทธ*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2558). *พุทธวิธีแก้ปัญหาสังคม*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2556). *ธรรมบุญชีวิต*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2557). *เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2560). *พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย*. พิมพ์ครั้งที่ 43. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ ผลิตภัณ.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2561). *การพัฒนาที่ยั่งยืน*. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกลคิมทอง.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2562). *สุขภาวะองค์รวมแนวพุทธ*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม.

พระมหาสุรศักดิ์ ธีรปัญญา. (2563). *พุทธธรรมกับธรรมาภิบาล*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส. (2564). *พุทธธรรมกับการพัฒนาสังคม*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สมภาร พรหมทา. (2559). *พุทธจริยศาสตร์*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.